

ЗАСТОСУВАННЯ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

USING THE GLOBAL TRENDS OF FINANCE THE SOCIAL SPHERE IN UKRAINE

У статті досліджено основні соціально-економічні індикатори рівня життя населення в Україні. Виявлено негативні риси, притаманні системі соціального захисту в Україні. Доведено, що в Україні надзвичайно низький рівень соціального захисту й соціального забезпечення. Проаналізовано зарубіжний досвід функціонування соціальної сфери, зокрема, її фінансове забезпечення. На основі дослідження функціонування соціальної сфери в зарубіжних країнах, запропоновано позитивні моменти, які можна застосувати в Україні.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальне забезпечення, соціальний захист, фінансування, фінансове забезпечення, зарубіжні країни.

В статье исследованы основные социально-экономические индикаторы уровня жизни населения в Украине. Выявлены черты, присущие системе социальной защиты в Украине. Доказано, что в Украине очень низкий уровень социальной защиты и социального обеспечения. Проанализирован зарубежный

опыт функционирования социальной сферы, в частности ее финансовое обеспечение. На основе исследования функционирования социальной сферы в зарубежных странах, предложено положительные моменты, которые можно применить в Украине.

Ключевые слова: социальная сфера, социальное обеспечение, социальная защита, финансирование, финансовое обеспечение, зарубежные страны.

This article explores the main social-economic indicators of living standards in Ukraine. The negative features in the system of social protection in Ukraine were founded. It was proved that the level of social protection and social security in Ukraine was extremely low. The foreign experience of social sphere, in particular its financial support, was analyzed. Based on the research of social functioning in foreign countries it was offered the positive aspects that can be applied in Ukraine.

Key words: social sphere, social security, social protection, finance, financial support, foreign countries.

УДК 347.73:364.05

Пріхно І.М.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Черкаський державний технологічний
університет

Постановка проблеми. Реалії сьогодення не сприяють здійсненню ефективної фінансової політики стосовно соціальної сфери. Існуючі в Україні механізми фінансового забезпечення соціальної сфери не спроможні вирішувати проблеми соціального захисту і соціального забезпечення. Про це переконливо доводить вкрай низький рівень життєдіяльності населення України. Саме тому надзвичайно актуальною є проблема удосконалення механізмів фінансування соціальної сфери або пошуку нових джерел фінансових ресурсів, які б забезпечували функціонування соціальної сфери.

Зважаючи на прагнення нашої держави стати європейською країною, вважаємо, що абсолютно закономірним і надзвичайно доцільним буде запозичити світові тенденції фінансування соціальної сфери й адаптувати їх до сучасних реалій України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці фінансового забезпечення соціальної сфери у зарубіжних країнах присвятили свої наукові праці такі вчені: В. Антропов, Н. Баранова, О. Бухтіяров, А. Гриненко, І. Доценко, А. Колот, С. Корецька, Е. Лібанова, Ю.Свердлова, І.Серватинська, Н. Тимчишина, В. Філіпчук, І. Чекан та інші.

Але слід зауважити, що проблеми адаптації світового досвіду фінансування соціальної сфери до нинішньої економіки України розкрито не в повній мірі, що і зумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення позитивних тенденцій фінансування

соціальної сфери в зарубіжних країнах та оцінка можливості їх застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З метою вирішення соціальних проблем та підвищення добробуту населення, виконаємо дослідження основних показників функціонування соціальної сфери в Україні і на основі зроблених висновків спробуємо віднайти альтернативні шляхи їх вирішення з врахуванням тенденцій зарубіжних країн.

Зауважимо, що основним показником, який свідчить про наявність чи відсутність проблем у соціальній сфері, є рівень життя населення. Проаналізуємо основні соціально-економічні індикатори рівня життя населення (табл. 1).

Проаналізувавши статистичні дані, наведені у табл. 1, можна констатувати, що протягом 2010-2015 рр. рівень життя населення в Україні значно погіршився, не дивлячись на абсолютний приріст досліджуваних показників. Так фактичне кінцеве споживання домашніх господарств зросло з 869,6 млрд грн. у 2010 р. до 1566,8 млрд грн. у 2015 р., тобто на 696,4 млрд грн. (на 80,1 %). А наявні доходи населення зросли з 847,9 млрд грн. до 1331,7 млрд грн., тобто на 483,7 млрд грн. (на 57,1 %). Негативним тут є те, що, по-перше, доходи населення не покривають фактичне споживання, а по-друге, доходи населення зростають повільнішими темпами порівняно з фактичним споживанням. Отже, витрати населення перевищують його доходи, що свідчить про наявність нелегальних доходів.

Хоча середньомісячна номінальна заробітна плата збільшилася з 2239 грн. у 2010 р. до 4195 грн. у 2015 р., тобто на 1956 грн. (на 87,4 %), але реальна заробітна плата має тенденцію до зменшення. Так у 2014 р. реальна заробітна плата становила 93,5 % до попереднього року, тобто зменшилася на 6,5 %, а в 2015 р. – 79,8 % до попереднього року, тобто зменшилася на 20,2 %.

Крім того, якщо звернутися до індексів заробітної плати та інфляції, то спостерігаємо, що індекс інфляції значно перевищує індекс заробітної плати як номінальної, так і реальної. Так у 2014 р. індекс номінальної заробітної плати становив 110,4 %, реальної – 86,4 %, а індекс інфляції 124,9 %, а в 2015 р. індекс номінальної заробітної плати становив 130,4 %, реальної – 90,1 %, а індекс інфляції 143,3 % [1].

Прожитковий мінімум (який і так є мізерним) зростає швидшими темпами, ніж заробітна плата. У 2010 р. прожитковий мінімум збільшився на 24,8 %, реальна заробітна плата – лише на 10,2 %, а пенсія – на 2,9 %. У 2015 р. прожитковий мінімум збільшився на 13,1 %, реальна заробітна плата зменшилася на 20,2 %, а пенсія зменшилася на 24,7 %.

Зауважимо, що згідно зі стандартами Європейської соціальної хартії, розмір мінімальної заробітної плати повинен становити не менше 2,5 прожиткових мінімумів, а мінімальна заробітна плата повинна співвідноситися з середньою, як 1:3 [2]. В Україні дані пропорції не витримуються, так як мінімальна заробітна плата практично дорівнює прожитковому мінімуму.

Наведені статистичні дані переконливо доводять про надзвичайно низький рівень життя населення в Україні. Саме тому вкрай необхідним є пошук шляхів подолання бідності в Україні та гарантування і забезпечення хоча б мінімальних стандартів життя.

З метою захисту населення України від зубожіння було прийнято значну кількість нормативно-правових актів та соціальних програм, які мали подолати бідність та підняти рівень і якість життя населення. Натомість прийняті соціальні програми не могли бути в повній мірі реалізованими,

оскільки не враховували можливості бюджету та не були узгодженими між собою.

Власні дослідження та опрацювання наукових напрацювань вітчизняних вчених [3; 4] дозволяє виділити такі негативні характерні риси, притаманні системі соціального захисту в Україні:

- майнове розшарування населення та загальне зубожіння значної частини населення;
- занижені соціальні стандарти, в т.ч і прожитковий мінімум;
- скорочення реальної заробітної плати переважної більшості населення (виключенням є олігархи) та її невідповідність існуючим цінам;
- надзвичайно низький рівень пенсійного забезпечення;
- скорочення реальних розмірів соціальних допомог та зменшення фінансування значної кількості соціальних програм;
- підвищення вартості та погіршення якості послуг, які надають заклади освіти, охорони здоров'я, культури;
- недостатньо виважена політика надання різноманітних соціальних пільг;
- неефективне управління бюджетними коштами та коштами небюджетних соціальних фондів.

Враховуючи наявність негативних тенденцій розвитку соціальної сфери в Україні, доцільно проаналізувати зарубіжний досвід функціонування соціальної сфери, зокрема, в країнах Європейського Союзу, оскільки Україна намагається приєднатися до нього.

У Німеччині функціонування соціальної сфери побудовано на соціальному страхуванні (страхування на випадок безробіття, пенсійне страхування, страхування на випадок хвороби, страхування в разі потреби в догляді). Установи соціального страхування є фінансово й організаційно незалежними від органів державної влади, роль яких зводиться лише до рівня правового забезпечення. Крім того, залежно від специфіки соціальних послуг, розрізняють пенсійні установи, медичні страхові установи тощо.

Для Німеччини також характерним є надання соціальної допомоги, особливістю якої є те, що

Таблиця 1

Основні соціально-економічні індикатори рівня життя населення в Україні

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Відхилення	
							абсолютне	відносне, %
Фактичне кінцеве споживання домашніх господарств, млрд грн.	869,6	1071,3	1194,8	1304,0	1316,8	1566,0	+696,4	+80,1
Наявні доходи населення, млрд грн.	847,9	989,0	1149,2	1215,5	1151,7	1331,7	+483,7	+57,1
Середньо-місячна номінальна заробітна плати, грн.	2239	2633	3026	3265	3480	4195	+1956,0	+87,4
Середній розмір призначеної пенсії, грн.	1122	1223	1430	1487	1536	1657	+535,0	+47,7
Прожитковий мінімум на одну особу у розрахунку на місяць, грн.	875	953	1095	1176	1176	1330	+455,0	+52,0

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [1]

соціальна допомога може бути надана лише тим громадянам, які дійсно її потребують.

Фінансові ресурси установ соціального страхування формуються за рахунок внесків працівників й роботодавців (сплачують в однакових розмірах), а також за рахунок коштів державного бюджету [5, с. 154].

У Німеччині діє страхування на випадок хвороби, яке поділяється на державне (близько 90 % застрахованих) і приватне – у приватних лікарняних касах (близько 10 % застрахованих) [6].

Особливістю німецької соціальної політики є скорочення соціальних пільг, зокрема, для працюючих пенсіонерів та осіб, які впродовж тривалого часу не змогли влаштуватися на роботу.

Серйозною проблемою для громадян Німеччини є проблема швидкого старіння населення: тривалість життя становить близько 81 року для жінок та близько 75 років для чоловіків, а народжуваність зменшується. За прогнозами це призведе до того, що до 2050 р. пенсіонерів буде вдвічі більше, ніж працюючого населення, яке змушене відраховувати значні внески на соціальний захист пенсіонерів [4].

Допомога по безробіттю в Німеччині виплачується протягом 2-х років із першого дня його настання. На розмір допомоги по безробіттю впливають вік, стаж і склад сім'ї безробітного, в середньому її розмір становить близько 70 % заробітної плати за останнім місцем роботи. Страхові фонди на випадок безробіття формуються у вигляді відрахувань, які сплачують роботодавці – 3,25 % фонду оплати праці, а також працівники – 2,9-3,25 % від заробітної плати [3, с. 197].

Зауважимо, що у Німеччині 30 % соціального захисту фінансується за рахунок бюджетних коштів [4].

Особливістю функціонування соціальної сфери у Великобританії є відсутність спеціальних інститутів, які здійснюють страхування певних соціальних ризиків (страхування по старості, по хворобі, від безробіття, від нещасних випадків на виробництві тощо). Натомість у Великобританії діє програма єдиної системи соціального захисту.

Варто відзначити, що між державними структурами, які надають соціальні послуги, та приватними структурами, які здійснюють реалізацію певних страхових програм, існує тісний взаємозв'язок.

Соціальна сфера Великобританії поділена на національну охорону здоров'я (переважно фінансування здійснюється з державного бюджету – 90 % загального фінансування) й національне соціальне страхування (переважно фінансується за рахунок страхових внесків працівників і роботодавців) [5, с. 154-155].

У Франції на фінансування соціальних програм виділяється найбільша частка видатків серед країн Європейського Союзу – більше середнього рівня видатків.

Французи створили національні, регіональні й місцеві страхові каси, кожна з яких займається

конкретним видом соціального захисту. Керування страховими касами здійснюють представники застрахованих і роботодавців.

Також у Франції діють такі системи соціального захисту:

- система професійно-галузевих схем соціального страхування;
- система сімейних виплат;
- додаткові системи соціального захисту, особливо у галузі пенсійного й медичного страхування

Фінансові ресурси системи соціального захисту формуються за рахунок страхових внесків роботодавців і працівників. Держава практично не бере участі у фінансуванні соціальної сфери, за виключенням надання державних дотацій на допомогу від безробіття та сімейні виплати.

Страхові внески на допомогу від нещасних випадків на виробництві здійснюються лише з коштів роботодавця [5, с. 154].

Цікавим є досвід Швеції щодо організації функціонування соціальної сфери. Системою соціального захисту передбачено участь у ньому всіх верств населення, незалежно від статусу, доходів, віку тощо. Кожний громадянин сплачує свій внесок пропорційно своїм доходам. Роль держави у цьому процесі зводиться до виконання функції перерозподілу соціальних благ від багатших до бідніших верств населення. Загалом за показником отриманої заробітної плати 36 % населення потрапляє до категорії бідних, а в результаті ефективного соціального захисту населення рівень бідності становить лише 5-6 % населення. Зауважимо, що третя частина державного бюджету спрямовується на забезпечення соціальної сфери.

Швецька система оподаткування має одні з найвищих, порівняно з іншими країнами, ставки. Але в кінцевому підсумку населення має один з найвищих ступенів соціальної захищеності та відсутність суттєвої диференціації між багатими й бідними [5, с. 155].

Допомога по безробіттю у Швеції становить 90 % від заробітної плати з попереднього місця роботи, але не більше максимально встановленого рівня. Виплати здійснюються протягом чотирьох років. Страховий фонд на випадок безробіття формується виключно за рахунок внесків роботодавців, розмір яких становить 3,25 %. Працівники ж не беруть участі у формуванні страхових фондів [3, с. 196].

Щодо системи соціального захисту в Польщі, то вона побудована на основі адресної грошової допомоги – визначається коло осіб, які потребують грошової допомоги. Призначають і здійснюють такі соціальні допомоги лише державні органи влади.

Також державні структури розробляють довгострокові програми у соціальній сфері та приймають відповідні нормативно-правові акти.

Для надання тимчасових послуг або реалізації короткострокових соціальних програм залуча-

ються неурядові організації, які швидко можуть зорієнтуватися у ситуації та ефективно виконати поставлені завдання. Неурядові організації є ініціаторами створення центрів для підтримки соціально незахищених громадян які надають громадянам як психологічну, так і матеріальну допомогу (за підтримки місцевих органів влади).

Нині у Польщі формується корпоративний сектор, який надає соціальні послуги з метою отримання прибутку.

Тобто, функціонування соціальної сфери в Польщі побудовано на партнерстві державних і громадських організацій. Метою такої співпраці є підвищення рівня соціального захисту громадян й розв'язання основних проблем соціального розвитку на місцях [5, с. 155-156].

Таким чином, дослідивши основні аспекти функціонування й розвитку соціальної сфери в зарубіжних країнах (країнах Європейського Союзу), доцільно відзначити такі позитивні моменти, які можна застосувати для покращення системи соціального захисту в Україні:

- в основу ефективного механізму функціонування соціальної сфери необхідно закласти системний фактор, який об'єднає всі верстви населення;

- до реалізації проблем соціальної сфери бажано залучати, крім державних, місцеві органи влади, а також недержавні структури, які на громадських засадах допомагатимуть реформувати нинішню систему соціального захисту в Україні;

- доцільно підвищувати рівень оплати праці населення, що сприятиме зменшенню кількості громадян, які потребують додаткового соціального захисту, а також збільшенню відрахувань до соціальних фондів;

- забезпечити раціональне співвідношення принципу «адресності» до принципу «безадресності», враховуючи матеріальний стан громадянина, який отримуватиме соціальну допомогу;

- зменшити участь держави у забезпеченні функціонування соціальної сфери, частково замінюючи його на недержавне соціальне страхування;

- важливо скоротити кількість соціальних виплат, відмовитися від надання тих видів допомоги, які не дають очікуваного соціального ефекту;

- при розподілі видатків необхідно відійти від виділення коштів на бюджетну установу, натомість доцільно спочатку здійснити планування певного заходу, визначити обсяг необхідних ресурсів для його реалізації, а потім перераховувати кошти на реалізацію конкретного заходу;

- забезпечити підвищення якості надання соціальних послуг.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи виконане дослідження проблемних аспектів функціонування соціальної сфери в Україні та враховуючи зарубіжний досвід функціону-

вання соціальної сфери з адаптуванням його до сучасних реалій соціально-економічного розвитку України, у статті запропоновано напрями вирішення основних проблем функціонування соціальної сфери, в т.ч. і її фінансування. Практичне застосування цих напрямів в Україні сприятиме підвищенню соціальної захищеності населення та підвищенню рівня життя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Соціальні індикатори рівня життя населення : Статистичний збірник / Відповід. за випуск О.О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики, 2016.
2. Сverdlova Yu. Zabezpechennia sotsialnykh standartiv dobrobutu v Yevropeiskomu soiuzi / Yu. Sverdlova // Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologiya, pravo) : naukovy zhurnal. – K. : NAU, 2013. – № 4. – 224 s.
3. Filipchuk V.R. Porivniialnyi analiz ukrainskoi ta yevropeiskoi sistem sotsialnoho zakhystu naselennia / V.R. Filipchuk // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho univertsytetu. – 2014. – № 5. – Т. 1. – С. 195-198.
4. Chekan I.A. Sotsialna polityka Yevropeiskoho soiuzu : perspektyvy ta shliakhy zaprovadzhennia v Ukraini / I.I. Chekan // Lvivska komertsiina akademiia [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/chekan/5.pdf>.
5. Kolosovska I. Suchasni pidkhody u reformuvanni sotsialnoi polityky derzhavy yak regulatora rozvytku sotsialnoi sfery / I. Kolosovska // Efektyvnist derzhavnogo upravlinnia : Zbirnyk naukovykh pratsi. – 2015. – Vip. 43. – С. 152-158.
6. Yaki seredni zarplaty v Yevropi // Biznes-portal. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://news.ub.ua/49670-yaki-seredni-zarplaty-v-evropi.html>

REFERENCES:

1. Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naselennia : Statystychnyi zbirnyk / Vidpovid. za vypusk O.O. Karmazina. – K. : Derzhavna sluzhba statystyky, 2016.
2. Sverdlova Yu. Zabezpechennia sotsialnykh standartiv dobrobutu v Yevropeiskomu soiuzi / Yu. Sverdlova // Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo) : naukovyi zhurnal. – K. : NAU, 2013. – # 4. – 224 s.
3. Filipchuk V.R. Porivniialnyi analiz ukrainskoi ta yevropeiskoi sistem sotsialnoho zakhystu naselennia / V.R. Filipchuk // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho univertsytetu. – 2014. – # 5. – Т. 1. – С. 195-198.
4. Chekan I.A. Sotsialna polityka Yevropeiskoho soiuzu : perspektyvy ta shliakhy zaprovadzhennia v Ukraini / I.I. Chekan // Lvivska komertsiina akademiia [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/chekan/5.pdf>.
5. Kolosovska I. Suchasni pidkhody u reformuvanni sotsialnoi polityky derzhavy yak rehuliatora rozvytku sotsialnoi sfery / I. Kolosovska // Efektyvnist derzhavnogo upravlinnia : Zbirnyk naukovykh pratsi. – 2015. – Vyp. 43. – С. 152-158.
6. Yaki seredni zarplaty v Yevropi // Biznes-portal. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://news.ub.ua/49670-yaki-seredni-zarplaty-v-evropi.html>.

Prikhno I.M. Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance,
Cherkasy State Technological University**USING THE GLOBAL TRENDS OF FINANCE THE SOCIAL SPHERE IN UKRAINE**

The problems of improving the work of financing the social sphere or to find the new sources of financial resources that would ensure the functioning of the social sphere are very important.

Given the desire of our country to become a European country, we believe that a completely natural and highly appropriate to adopt global trends of financing social sphere and adapt them to the realities of modern Ukraine.

Own research and processing of scientific developments of domestic scientists can identify such negative characteristics inherent in the system of social protection in Ukraine: stratification of the population, understating social standards, reducing real wages of the vast majority of the population, extremely low pensions, real size reduction of social benefits, reduce a significant amount of funding social programs, ineffective management of budget funds and non-budget social funds.

Thus, examining the main aspects of the functioning and development of social services in foreign countries (EU countries), it is appropriate to note the following positive aspects that can be applied to improve the social protection system in Ukraine: the basis of an effective mechanism of functioning social system must lay the factor that unites all segments of the population; to implement the social problems it is necessary to involve the state and local governments and non-state actors; to raise the wages of the population; to reduce the number of benefits, not having those benefits, which do not give the expected social impact; to improve the quality of social services.

Practical application of these trends in Ukraine will increase the social protection of the population and improving living standards.